Handreiking voor trainers De Vreedzame School bij invoerings-trajecten op scholen met (klassen met) nieuwkomerskinderen.

Versie 15 juni 2020.

Inleiding:

Op een groot aantal scholen voor nieuwkomers en basisscholen met groepen waar ook nieuwkomerskinderen aanwezig zijn, wordt met het programma De Vreedzame School gewerkt. Naar tevredenheid maar vaak wel in aangepaste vorm.

Met hulp van Stichting Kinderpostzegels is het gelukt om, in samenspraak met scholen met nieuwkomers, lessen te schrijven die specifiek zijn afgestemd op deze doelgroep. Hierbij hebben we de essentiële onderdelen uit het basiscurriculum genomen en waar nodig aangepast voor deze populatie kinderen.

Op de site (www.devreedzameschool.nl) zijn de volgende zaken te vinden:

- *Activiteiten* per blok voor de jongste kinderen in de leeftijd van groep 1-2 (en eventueel 3).
  Vijf activiteiten per blok. Per activiteit zijn meerdere onderdelen beschreven die de leerkracht gedurende de week op momenten kan inzetten waarop dit in het lesprogramma goed past.
- *Lessen* voor kinderen in de leeftijd van groep 3 tot en met groep 8. Vijf lessen per blok (30 lessen in een jaar) met een zelfde opbouw en lay-out als de lessen in het basiscurriculum.
  Na iedere les vindt u twee vervolgactiviteiten. Deze activiteiten bieden mogelijkheden om, wat er in de les aan bod komt, toe te passen of verder te verdiepen in de rest van de week.
- *Een lijst met binnenkomers en afsluiters*, gericht op bewegen, waarbij zo min mogelijk taal nodig is.
- *Een lijst met prentenboeken* per blok.
- *Enkele dia's* die toegevoegd kunnen worden aan bestaande powerpointpresentaties (tijdens trainingen).

Gebruik van de activiteiten en lessen in verschillende groepen:

- **In een basisschoolgroep met een paar nieuwkomers** kan de leerkracht ervoor kiezen de lessen uit het basiscurriculum te geven, waarbij de leerkracht waar nodig gebruik maakt van de activiteiten en lessen voor nieuwkomers.
- **In een groep met alleen nieuwkomers** kan de leerkracht gebruik maken van de activiteiten en lessen voor nieuwkomers. Naarmate kinderen de taal meer beheersen en langer op school zijn, kan de leerkracht daarnaast gebruik maken van de lessen uit het basiscurriculum passend bij het niveau van de groep. Voor de bovenbouw kunnen werkvormen of activiteiten zo nodig aangepast worden aan de belevingswereld van de kinderen.

Indeling van deze handreiking:

Om u als Vreedzame Schooltrainer inzicht te geven in de specifieke elementen van de activiteiten en lessen voor nieuwkomers, treft u hieronder aan:

- Een gedeelte uit de algemene handreiking voor de leerkracht bij de lessen dat voor u als trainer noodzakelijk is.
- Een selectie uit de handreikingen per blok voor de leerkrachten. Geadviseerd wordt om daarnaast de handreikingen per blok te lezen.
- Enkele aandachtspunten voor de trainingen rond De Vreedzame School aan teams met leerkrachten die nieuwkomers in de klas hebben.
- Enkele algemene aandachtspunten op school- en teamniveau.

Bij deze handreikingen hebben we dankbaar gebruik gemaakt van de ervaringen van de pilotscholen.

Uit de algemene handreiking bij de lessen:

Voor leerkrachten die voor het eerst met nieuwkomerskinderen werken, maar ook voor de Vreedzame Schooltrainer, hieronder kort wat algemene informatie die helpend kan zijn in de begeleiding van deze doelgroep:

Kennis over de achtergrond van leerlingen

Voor de leerkrachten is het belangrijk zich te verdiepen in de achtergronden van een nieuw kind. Uit onderzoek (C. M. van Keulen 2014) blijkt dat veel leerkrachten met nieuwkomerskinderen niet altijd voldoende kennis hebben over de achtergrond van de kinderen, terwijl die behoefte wel bestaat. Als nieuwkomerskinderen zich niet begrepen voelen door de leerkracht, door culturele verschillen of traumatische ervaringen, kan het kind zich moeilijk aanpassen in de nieuwe schoolomgeving (Lee, 2002). Aansluitend onderzoek van Hones (2002) toonde aan dat leerkrachten die goed geïnformeerd zijn over de achtergrond van nieuwkomerskinderen beter in staat zijn les te geven aan deze groep leerlingen.

Vaak is deze informatie niet of beperkt aanwezig en zijn ouders of verzorgers (nog) niet in staat hierover te vertellen. Het is voor leerkrachten niet nodig om alle achtergrondkennis te hebben. Wel kan het helpend zijn om globaal iets te weten over het land van herkomst. De Factsheets op de site van Pharos (https://www.pharos.nl/thema/gezondheid-vluchtelingen-asielzoekers-en-statushouders/) geven in het kort een snel overzicht. Voor een goede start is het voor de leerkracht belangrijk te weten welke taal het kind spreekt, wie het ondersteunen in de thuissituatie en of het eerder naar school is gegaan.

Bij het op zoek gaan naar kennis over de achtergrond van nieuwkomers is het ook raadzaam dat de leerkracht zich bewust is van bestaande 'culturele codes'. En hoe deze soms botsen met eigen culturele codes. Bijvoorbeeld het verschil in directheid in de manier van communiceren. In Nederland wordt vrij direct gecommuniceerd, terwijl in veel landen waar nieuwkomers vandaan komen een meer indirecte manier van communiceren gangbaar is.

Daarnaast is het waardevol om kennis te hebben over de manier waarop omgegaan moet worden met kinderen met trauma-ervaringen, omdat veel kinderen voor ze op school komen al veel meegemaakt hebben. Het boek Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen van Leonie Coppens e.a. (2019) biedt onmisbare informatie om traumasensitief les te kunnen geven.

Tot slot is het vooral belangrijk dat de leerkracht de ouders/ verzorgers en het kind met een open houding tegemoet treedt en ze vooral het gevoel geeft dat ze welkom zijn. En dat de leerkracht daarbij de bereidheid toont om zich in hun verhaal te verdiepen.

Voor meer achtergrondinformatie wordt verwezen naar de algemene handreiking voor de leerkrachten.

Samenvatting handreikingen per blok:

Handreiking blok 1: We horen bij elkaar

De klas en de school als gemeenschap
Net als in het basiscurriculum werken we in dit blok aan gemeenschapsgevoel.

Met de lessen voor nieuwkomers voor blok 1 sluiten we aan bij dit doel. Juist ook voor deze kinderen is het van groot belang om deel uit te maken van een gemeenschap waarin ze zich veilig voelen en waarin ze uitgenodigd worden een waardevolle bijdrage te leveren aan die gemeenschap. Gezien het feit dat er in klassen met nieuwkomers door het jaar heen regelmatig nieuwe kinderen instromen, zal dit zijn weerslag hebben op de groepsdynamiek. Het is belangrijk om de nieuwe kinderen bij binnenkomst op de hoogte te brengen van wat er in blok 1 is afgesproken door de groep. De kinderen in de groep kunnen mede verantwoordelijk worden gemaakt voor de manier waarop de nieuwe kinderen ontvangen worden en op de hoogte gebracht worden van de afspraken binnen de groep. De Blokposter (zie kopje Blokposter en Vreedzame School tafel) kan hierbij helpend zijn en de inzet van maatjes. Lees meer over de instroom van nieuwe kinderen in de algemene handreiking bij het kopje Instroom nieuwe kinderen gedurende het schooljaar.

De vorming van een positieve groep
Het is de bedoeling dat de lessen en activiteiten, net als in het basiscurriculum in de eerste periode van het schooljaar gegeven worden. Deze periode is cruciaal voor de groepsvorming. Hier gaat het vaak over een groep met kinderen met verschillende achtergronden, uit gezinnen met verschillende levensovertuigingen en van verschillende landen van herkomst, die verschillende onderwijsvormen kennen. Dit maakt de aandacht voor de groepsvorming extra essentieel.

Regels en afspraken
Net als in het basiscurriculum besteden we ook in de lessen voor nieuwkomers aandacht aan regels, afspraken en routines. Juist ook voor deze kinderen is het van belang dat ze weten wat er van hen verwacht wordt. Voorspelbaarheid in hun omgeving biedt veiligheid en maakt dat ze steeds meer initiatief durven tonen.

Het kan nuttig zijn om binnen het team de grondwet/de sociale normen van de school weer kritisch door te nemen. Hoe leven ze nog? Hoe zichtbaar zijn ze in school en klas? Hoe vertalen we ze in gedrag en hoe consequent passen de leerkrachten ze toe? Zeker bij de aparte klas voor nieuwkomers is het belangrijk dat ook op andere plekken in en om de school voor hen de in de klas behandelde normen, regels en afspraken, herkenbaar zijn terug te vinden.

Dit kan ook gebeuren binnen de groep als een routine gedurende het schooljaar: samen de regels en afspraken bekijken, evalueren, vieren wat goed gaat en de regels en afspraken eventueel aanpassen. Op deze manier leren de nieuwe leerlingen ook de regels en afspraken.

Deze basisregels van de grondwet vormen de ‘kapstok’ waaraan de groepsregels worden opgehangen. In les 1.2 biedt de leerkracht de groepsregels aan, waarbij het onderscheid wordt gemaakt met afspraken. De focus in deze les ligt vooral op de regels. De afspraken maken we in de loop van dit blok. Dit doen we om te voorkomen dat de les te lang duurt en er teveel nieuwe begrippen naast elkaar aangeboden worden.

De regels en afspraken leggen we vast op stroken gekleurd papier. Voor de regels (van de leerkracht) kiest de leerkracht een andere kleur dan voor de afspraken (die de kinderen samen maken) om het onderscheid zichtbaar te maken. Het schrijven op stroken maakt het eenvoudig om afspraken aan te passen of te vervangen voor nieuwe. Zorg dat er niet meer dan 4 a 5 afspraken tegelijkertijd aan de muur hangen. Mochten er meer zijn gemaakt, dan bepaalt de leerkracht samen met de groep welke afspraken er nu echt van belang zijn om op te hangen. De rest bewaart de leerkracht voor het moment waarop de afspraak nog eens aangehaald moet worden. De leerkracht kan de regels en afspraken visualiseren met illustraties, tekeningen of (eigen) foto's.

Routines

Naast de regels en afspraken is er aandacht nodig voor de routines in de klas. Steeds terugkerende routines in het dagritme zorgen voor voorspelbaarheid en veiligheid. Juist nieuwkomers, die te maken hebben gehad met traumatische gebeurtenissen, die weinig lijn in hun leven ervaren en te maken hebben met steeds veranderende leefomstandigheden, hebben baat bij terugkerende herkenbare routines.

De leerkracht moet, voordat het schooljaar begint, nadenken over helpende routines en hoe hij/zij deze zichtbaar maakt in de klas. In de loop van de eerste weken kunnen routines indien nodig in samenspraak met de kinderen aangepast worden. Wat werkt er goed en wat niet?

Voorbeelden van routines (voor uitleg zie handreiking van het blok):

Helpende Handjes (bij jongere kinderen), gevoelslijn, maatjes, aanwezigheidsbord, rustmomenten, naamkaarten, Dagritmekaarten, opruimroutine, aandachtsteken, prikbord van de kinderen, afscheid nemen van een kind, foto's van de kinderen.

De leerkracht staat model

Nieuwkomers hebben vooral in de eerste periode behoefte aan de directe nabijheid van de leerkracht om grip te krijgen op de dagelijkse gang van zaken in de klas. Ook kinderen die al langer in de groep zijn kunnen een rol spelen om nieuwe kinderen te laten 'invoegen' in de groep. Ieder nieuw kind kan een maatje krijgen die hen wegwijs maakt in de klas en de school. Toch blijft de rol van de leerkracht essentieel. Juist de eerste dagen zijn cruciaal om een nieuw kind snel het gevoel van veiligheid te geven in de groep.

In de vorige paragraaf is al genoemd hoe heldere regels en afspraken kunnen helpen om een positieve en veilige sfeer te creëren. Daarnaast is de nabijheid van de leerkracht van belang bij het leren doorzien van het dagritme.

Het buitenspelen in de pauze kan erg onveilig zijn. De eerste dagen van het schooljaar, maar ook bij de komst van een nieuw kind is het belangrijk om in de pauze dichtbij de groep te zijn. Ook de gymles en het moment dat de school uit gaat zijn momenten om dichtbij te blijven.

De Blokposter en de Vreedzame Schooltafel

Voor groepen waarin vooral nieuwkomers aanwezig zijn is het gangbaar dat de groep door het jaar heen wisselt van samenstelling. Er komen nieuwe kinderen bij en er vertrekken regelmatig kinderen. Dit maakt dat er structureel aandacht nodig is voor de groepsdynamiek en er ruimte nodig is om nieuwe kinderen in te laten voegen in de bestaande groep. In de lessen wordt om die reden gewerkt met een Blokposter en/of een Vreedzame Schooltafel (of voor de jonge kinderen een Vreedzame Schoolbord met de illustraties bij de activiteiten), waarop de leerkracht samen met de kinderen de inhoud van de verschillende lessen in het blok zichtbaar maakt. Nog meer dan in het basiscurriculum is het zichtbaar maken van de basisprincipes van het gedachtegoed van De Vreedzame School noodzakelijk voor nieuwkomers die het Nederlands niet of beperkt beheersen.

In de lessen staan steeds suggesties om de inhoud van de lessen waar nodig te visualiseren. De leerkracht kan hierbij ook gebruik maken van de digitale lesondersteuning.

Op de Blokposter wordt per les iets getekend en geschreven wat kinderen helpt herinneren aan wat er in de les geleerd of gedaan is. Op een Vreedzame Schooltafel brengt de leerkracht attributen in beeld die refereren aan wat er in de les gedaan of geleerd is. De leerkracht bepaalt zelf of hij/zij voor de Blokposter kiest of voor een Vreedzame School tafel of beide.

Ook als er een nieuwe leerling in de groep komt, brengen andere kinderen het kind aan de hand van de Blokposter of Vreedzame School tafel eenvoudig op de hoogte van wat er al aan bod is geweest (zie het kopje Routines bij de lessen). De leerkracht bewaart de Blokposters en attributen (evt. in een koffer onder de tafel) ook als een blok voorbij is. Zo kan er gedurende het jaar teruggeblikt worden op het geleerde en kunnen nieuwe kinderen snel bijgepraat worden.

U kunt met de leerkrachten bespreken hoe zij met prentenboeken omgaan. De suggestie kan gegeven worden om een eventuele 'verteltafel' in te richten met prentenboeken van het blokthema.

Gemeenschapstaken in de klas
In blok 1 wordt ook in deze lessen aandacht besteed aan het geven van taken en verantwoordelijkheden in de klas. In les 1.3 bedenken kinderen taken en kiezen ze welke taken ze willen uitvoeren. Bij de jonge kinderen biedt de leerkracht zelf taken aan die door kinderen uitgevoerd kunnen worden.

Geadviseerd wordt om nieuwe kinderen die later in het schooljaar instromen, meteen bij hun komst in te schakelen bij de taken. Uit een project in Israël met kinderen met traumatische ervaringen, bleek hoe het kinderen hielp toen ze gevraagd werden goed te zorgen voor een knuffel. Zo werd een beroep gedaan op de behoefte om 'nodig' te zijn. Het 'nodig zijn' en het gevoel van betekenis te kunnen zijn bleek een positieve invloed te hebben op hun emotionele ontwikkeling. Daarnaast geldt dat, hoe meer verantwoordelijkheden kinderen mede dragen, hoe meer hun betrokkenheid en hun gevoel van gemeenschapszin kan groeien. Nieuwe kinderen kunnen in eerste instantie gekoppeld worden aan een kind (of groepje kinderen) dat al langer op school is. Zo kan dit kind 'ingewerkt' worden door een kind dat de taak al langer uitvoert.

Coöperatief leren
In de activiteiten en lessen zijn net als in het basiscurriculum coöperatieve werkvormen opgenomen. Vanuit de ervaringen van de leerkrachten op de pilotscholen blijken vooral de werkvormen: Tweepraat, In de rij, Mix en ruil en Zoek iemand die (met en zonder werkblad) goed in te zetten.

Bij het werken met de coöperatieve werkvormen is het aan te raden de werkvormen rustig en stapje voor stapje op te bouwen en eerst te oefenen zonder een inhoudelijke opdracht, bijvoorbeeld eerst alleen maar het beschikbaarheidsteken oefenen, of naar elkaar toe lopen, aankijken en hallo zeggen, daarna dank je wel en weer verder. Het is aan te raden dit steeds met een kind of groepje kinderen voor te doen, voor de werkvorm met de hele groep start.

Als er nieuwe kinderen zijn die een coöperatieve werkvorm nog niet kennen, kan het nieuwe kind mee lopen met een maatje. Voor sommige kinderen is het ook fijn om eerst even toe te kijken.

Taal en woordenschat in De Vreedzame School
In onderwijs aan nieuwkomers staat onderwijs in taal centraal. De woordenschat die in de lessen aan bod komt wordt aangeboden volgens de principes zoals beschreven in Met woorden in de weer (Van den Nulft & Verhallen) (zie handleiding basiscurriculum). Ook in de lessen voor nieuwkomers worden veel begrippen op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling

aangeboden. In iedere les worden nieuwe begrippen aangeboden, uitgelegd en verkend. Dit doen we vanuit een betekenisvolle context.

Nieuwkomers die de taal nog niet beheersen zullen in het begin vooral luisterend aanwezig zijn. In deze stille periode maken ze zich wel degelijk taal eigen, maar zullen ze zich minder uiten in taal.

Leerkrachten wordt geadviseerd om kinderen te stimuleren Nederlands te spreken, maar ook toe te staan dat kinderen af en toe in hun eigen taal spreken. De eigen taal biedt veiligheid en is helpend bij het leren van het Nederlands.

De activiteiten en lessen bij Blok 1	
Activiteit	**Les**
1.1 Welkom! Fijn dat je er bent! **Kern:** De kinderen ervaren de routine van het begroeten bij het welkom heten en afscheid nemen en voelen zich hierdoor gezien en welkom.	**1.1 Welkom in onze groep** **Kern:** De leerlingen leren elkaar (beter) kennen.
1.2 Zo gaat het bij ons **Kern:** De kinderen doen ervaring op met de regels en routines in de groep	**1.2 Zo doen we het hier!** **Kern:** De leerkracht geeft aan wat belangrijke regels zijn in de school. Daarnaast worden er afspraken gemaakt met de groep.
1.3 We helpen mee **Kern:** De kinderen worden mede verantwoordelijk gemaakt voor de gang van zaken in de klas. De taken in de klas worden geïntroduceerd en verdeeld.	**1.3 Taken in onze groep** **Kern:** De leerlingen worden mede verantwoordelijk gemaakt voor de gang van zaken in de klas. Ze bedenken taken die ze zelf kunnen uitvoeren in de klas.
1.4 Opstekers en afbrekers **Kern:** De kinderen genieten van positieve aandacht, geformuleerd in een opsteker en leren elkaar opstekers te geven.	**1.4 Opstekers en afbrekers** **Kern:** De kinderen leren de begrippen opsteker en afbreker. In de les bedenken de kinderen opstekers voor elkaar.
1.5 We doen het samen **Kern:** De kinderen doen positieve ervaringen op met samen dingen doen	**1.5 Zo doen we het in onze groep!** **Kern:** De leerlingen vullen de omgangsafspraken aan en zetten hun handtekening eronder.

Handreiking blok 2: We lossen conflicten zelf op

In blok 2 leren we de leerlingen hoe ze zelf en als gehele groep een rol kunnen hebben in het vreedzaam en constructief oplossen van conflicten.

Conflicten voor nieuwkomers
Nieuwkomers kunnen vreselijke gevolgen van ontaarde conflicten hebben meegemaakt: geweld, oorlog, ruzies, chantage in allerlei gradaties. Hoe kinderen omgaan met traumatische gebeurtenissen en of en in welke mate die leiden tot psychische problemen is individu-afhankelijk. Tijdens de lessen van Blok 2 kunnen herinneringen aan akelige conflicten naar boven komen. Sommige kinderen hebben overlevingsstrategieën ontwikkeld, die mee bepalen hoe zij zich in conflicten zullen gedragen in de klas en op school. Het vechten, het vluchten en het 'bevriezen' als reacties op conflicten zal zich bij sommigen van hen extremer hebben ontwikkeld. Dit vraagt van leerkrachten extra inspanning. Belangrijk is het voorleven en veel herhalen van hoe we op school en in de klas om willen gaan met conflicten: de leerkracht moet de neutrale en rustige houding modelen.

Tenslotte
Voor nieuwkomers bevat Blok 2 veel aan te leren kennis en vaardigheden. Dat vraagt dus het stevig neerzetten van de verwachtingen en helder benoemen van begrippen en bijbehorend gedrag. Het vraagt ook de overtuiging, dat we kinderen met het positief kunnen oplossen van conflicten iets belangrijks meegeven. Iets voor het verdere leven.

Het regelmatig behandelen van conflicten die zich voor hebben gedaan is noodzakelijk bij het inslijpen van de vaardigheden om conflicten constructief met elkaar op te lossen. Kinderen moeten leren afkoelen, de leerkracht moet hier samen met de leerlingen veel tijd voor nemen en het benoemen. Sommige leerlingen komen nog moeilijk tot oplossen omdat het afkoelen veel en herhaaldelijk aandacht nodig heeft. Daarna volgt de stap leren om en om te praten door samen te oefenen en te trainen. Hierbij kan visualisatie door het stappenplan helpend zijn: laat maar zien bij welke stap je nu bent. Kinderen die de taal nog niet beheersen kunnen het conflict uittekenen. Voor scholen met alleen nieuwkomers is het te overwegen om binnen de school en bij het buitenspelen alleen de Los Het Op kaart te gebruiken. Dus ook voor de oudere leerlingen.

De leerkracht staat model
Naast de punten die genoemd worden in de handleiding bij blok 4, moet de leerkracht van nieuwkomers alert zijn op triggers voor conflicten: kinderen zijn de taal nog niet machtig, er zijn culturele verschillen, mogelijk traumatische ervaringen, of bijvoorbeeld hechtingsproblematiek. Dit vraagt van de leerkrachten een sterke grondhouding en veelvuldig oefenen met de kinderen.

De activiteiten en lessen bij Blok 2	
Activiteiten:	**Lessen:**
2.1 Ruzie **Kern:** De kinderen leren waaraan ze een ruzie kunnen herkennen en dat ze bij een ruzie weer rustig kunnen worden.	**2.1 Ruzie en conflict** **Kern:** De leerlingen leren het onderscheid te maken tussen conflict en ruzie
2.2 Om de beurt **Kern:** De kinderen ontdekken met de strategie 'om de beurt' en 'samen delen' hoe je een ruzie kunt oplossen en voorkomen.	**2.2 De drie petjes** **Kern:** De leerlingen leren het verschil tussen de drie manieren van reageren bij een conflict.
2.3 Wie mag eerst? **Kern:** De kinderen leren een aanvullende strategie 'om de beurt', waarin het lot beslist.	**2.3 Win-Win-oplossingen** **Kern:** De leerlingen leren hoe je een conflict zo kunt oplossen, dat beide partijen tevreden zijn.
2.4 We maken het weer goed **Kern:** De kinderen leren hoe ze het na een ruzie weer kunnen goedmaken	**2.4 Stappenplan Praat Het Uit** **Kern:** De leerlingen leren het stappenplan PRAAT HET UIT en oefenen er mee.
2.5 Los het op! **Kern:** De kinderen leren hoe ze een ruzie kunnen oplossen met een stappenplan	**2.5 De veilige groep** **Kern:** De leerlingen oefenen extra met het stappenplan Praat het uit

Handreiking blok 3: We hebben oor voor elkaar

Communicatie voor nieuwkomerskinderen
In blok 3 gaan we met kinderen na wat er nodig is om goed met elkaar te kunnen communiceren. Dit is een uitdaging als de taal nog onvoldoende beheerst wordt, maar het biedt ook gerichte ondersteuning bij het leren van de taal. Zo leren kinderen bijvoorbeeld in les 3.2 hoe ze gebruik kunnen maken van lichaamstaal, om anderen beter te begrijpen of om zelf begrepen te worden.

Om die reden wordt ook de leerkracht uitgenodigd om veel gebruik te maken van non-verbale communicatie (zie 'de leerkracht staat model').

De manier van communiceren die de leerkracht aanreikt in de lessen kan verschillen met de manier waarop kinderen dit in de thuissituatie gewend zijn. De leerkracht moet tijdens de lessen oog hebben voor de manier waarop kinderen in de thuissituatie gewend zijn te communiceren. Zo kan er bijvoorbeeld anders omgegaan worden met oogcontact.

Het begrip misverstand bieden we in deze lessen, anders dan in het basiscurriculum, niet aan. (mocht een groep al wel toe zijn aan dit onderwerp, dan kan de leerkracht gebruik maken van de lessen van het bassicurriculum). Wel is het goed dat de leerkracht alert is op misverstanden die kunnen ontstaan in de communicatie. Zo spreken ouders en kinderen die de Nederlandse taal nog onvoldoende beheersen vaak in korte een of twee-woordszinnen. Hierbij kunnen woorden anders geïnterpreteerd worden of kan de leerkracht geneigd zijn vanuit het eigen kader uitleg te geven aan wat er gezegd wordt.

In de lessen vindt u suggesties om kinderen hun ouders te laten uitleggen wat ze aan communicatieve vaardigheden geleerd hebben.

In de eerste drie lessen bieden we een aantal basisvaardigheden aan. Wanneer de leerkracht inschat dat de kinderen in de groep al eerder in staat zijn hun mening te geven (zie les 3.4) kan de leerkracht ervoor kiezen deze stap eerder te maken.

De leerkracht staat model
Blok 3 vraagt van de leerkracht, nog meer dan de voorgaande blokken, een juiste afstemming op het taalniveau van de kinderen. Dit heeft te maken met het feit dat we in dit blok willen oefenen met communicatieve vaardigheden waarbij het gebruik van mondelinge taal een belangrijke rol speelt. In de activiteiten en lessen zijn regelmatig suggesties te vinden om af te stemmen op de verschillen in taalbeheersing. Enerzijds zijn deze suggesties gericht op leerkrachtgedrag en (non)verbale communicatie en anderzijds op het mobiliseren van andere kinderen in de groep die de taal al beter beheersen en als maatje / tolk kunnen optreden (zie de handreiking voor leerkrachten).

De activiteiten en lessen bij Blok 3	
Activiteiten:	**Lessen:**
3.1 Vertel het maar! **Kern:** De kinderen voelen zich uitgenodigd om te praten	**3.1 Ik wil je wat vertellen!** **Kern:** De leerlingen leren communicatieve vaardigheden als vertellen, luisteren, oogcontact maken en elkaar niet onderbreken.
3.2 Luister maar! **Kern:** De kinderen verkennen hoe ze goed naar elkaar kunnen luisteren.	**3.2 Kijk eens naar mij!** **Kern:** De leerlingen leren gebruik te maken van lichaamstaal en mimiek
3.3 Vraag het maar! **Kern:** De kinderen krijgen de gelegenheid om (aardige) vragen te stellen	**3.3 Luisteren en vragen stellen** **Kern:** De leerlingen leren vragen te stellen in gesprekken, gekoppeld aan de vaardigheden van goed luisteren.
3.4 Wat kies jij? **Kern:** De kinderen worden uitgenodigd om een eigen keuze te maken.	**3.4.Wat vind jij?** **Kern:** De leerlingen leren hun mening te geven en te luisteren naar andermans mening.
3.5 Wat vind jij? **Kern:** De kinderen worden uitgenodigd om hun eigen mening te geven	**3.5.We hebben oor voor elkaar** **Kern:** De leerlingen houden een vergadering, om alles wat ze hebben geleerd in dit blok toe te kunnen passen.

Handreiking blok 4 We hebben hart voor elkaar

Omgaan met gevoelens bij nieuwkomerskinderen
In dit blok bieden we kinderen de mogelijkheid om de basisgevoelens te verkennen bij zichzelf en anderen. Bovendien willen we ze handvatten bieden om met deze gevoelens om te gaan en om te leren hoe je anderen erbij kunt helpen. Zo werken we met dit blok aan een klimaat waarin kinderen hart hebben voor elkaar; een zorgzame houding ontwikkelen ten opzichte van elkaar.

Nieuwkomerskinderen hebben vaak al veel meegemaakt voor ze op school komen en moeten dealen met onbevredigde basisbehoeften, gevoelens van verlies en onveiligheid. Door uiteenlopende oorzaken kunnen deze kinderen op jonge leeftijd al getraumatiseerd zijn. Kinderen kunnen hierdoor ook moeite hebben met het reguleren van hun emoties en gedrag en met vertrouwen op zichzelf en de ander. In het boek Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen (L. Coppens e.a. 2019 SWP), dat we eerder noemden, is dit duidelijk beschreven. In de algemene inleiding en de blokinleiding van blok 4 is uitgebreide informatie te vinden over het hoe en waarom we kinderen leren om te gaan met hun eigen gevoelens en hen leren zich te verplaatsen in het gevoel van anderen. Het is dus handig om te checken met de stuurgroep in hoeverre dit weer besproken moet worden in het kader van de invoering van deze module.

Het spreken over gevoelens is lastig in een taal die je onvoldoende kent. Kinderen moeten om die reden ook de kans krijgen in de eigen taal te spreken of illustraties te gebruiken als dit helpend is. In de lessen kan de leerkracht hierbij ondersteuning bieden door de illustraties, door zelf het voorbeeld te zijn in het benoemen van gevoelens en door gebruik te maken van het uitbeelden van gevoelens.

Bij de jonge kinderen komen de basisgevoelens aan bod aan de hand van allerlei speelse activiteiten met Aap en Tijger. In de lessen voor de oudere kinderen werken we vanuit het prentenboek ‘Het kleurenmonster’ van Anna Llennas (de Vier Windstreken). In het boek is het monster in de war van alle gevoelens die hij heeft. Een meisje helpt hem de verschillende gevoelens uit de war te halen en te herkennen. Bij de activiteiten wordt als routine de gevoelslijn aangeboden en in de lessen de gevoelspotjes, passend bij het prentenboek. Daarnaast bieden we in de lessen voor de oudere kinderen het gevoelsschrift aan waarin kinderen kunnen tekenen en schrijven over iets dat hen geraakt heeft en waarin plaats is voor zowel positieve als negatieve gevoelens.

De leerkracht staat model
Blok 4 vraagt van de leerkracht inzet op een veilige sfeer, waarin hij/zij regelmatig ook de eigen gevoelens bespreekbaar maakt. Wanneer de leerkracht doorgaans niet gewend is om dit te doen of dit lastig vindt, is het misschien helpend om te realiseren dat de leerkracht te maken heeft met kinderen die dit ook lastig vinden. Door dit kenbaar te maken, dat het soms ook lastig is om gevoelens te delen met anderen, kan de leerkracht voor de kinderen een herkenbaar voorbeeld zijn.

Om kinderen tijdens dit blok extra te ondersteunen kan de leerkracht gebruik maken van de volgende suggesties:

- Stimuleer kinderen regelmatig om hun gevoelens te delen (verbaal, met spel, met tekeningen, met geschreven taal, door uit te beelden).
- Bied ook voldoende bewegingsactiviteiten waarbij kinderen de kans krijgen te ontladen en ontspanning te vinden in spelletjes waarbij samen plezier hebben centraal staat.
- Zorg voor losse kaarten met de illustraties van de emoties, zodat kinderen die erbij kunnen pakken als ze duidelijk willen maken hoe ze zich voelen.

- Ga in op situaties waarin kinderen hun gevoelens delen of dat juist niet doen, maar respecteer de keuze van een kind om er niet over te praten
- Maak een plek waar kinderen kunnen afkoelen bij boosheid
  Laat kinderen die boos zijn deze plek gebruiken, verwijs er naar en geef opstekers aan kinderen die hier uit eigen beweging gebruik van maken. Begrens kinderen waar nodig als ze met hun boosheid de veiligheid van anderen in gevaar brengen. Boos zijn mag, maar niet op die manier! Benoem indien mogelijk de oorzaak van de boosheid voor het kind. Dit geeft een gevoel van veiligheid: de juf/ meester heeft me gezien en begrijpt me. Geef kinderen alternatieven voor gedrag bij boosheid. Begrens ook door een limiet te koppelen aan het afkoelen (bijvoorbeeld met een zandloper van 5 minuten).
  Bespreek als het kind weer afgekoeld is aan de hand van de boosheidsthermometer hoe boos het was en wat daarvan mogelijk de oorzaak was.
- Maak een plek waar kinderen zich even kunnen terugtrekken. Dit kan de afkoelplek zijn, maar kies de plek in overleg met de kinderen. Overleg ook met ze over wat er op die plek helpend kan zijn (een knuffel, een boekje, een dikke jas om in weg te kruipen, een tipi tent, de troostkoffer)
- Voor jonge kinderen kan het fijn zijn als ze, bij het overspoeld zijn door een negatief gevoel, ook begrensd worden met een bepaalde tijd om zich terug te trekken. De leerkracht kan letterlijk de tijd begrenzen met een timer of benoemen: 'Zo, nu gaan we wat eten! Kom je?'
- Wees er attent op dat kinderen niet te veel leed van anderen op hun schouders nemen. Het helpt hen door concreet iets te bedenken waardoor ze kunnen helpen, zodat ze het daarna los kunnen laten.

De activiteiten en lessen bij Blok 4	
Activiteiten:	**Lessen:**
4.1 Ik ben blij! **Kern:** Bespreken, uitbeelden en herkennen van het gevoel 'blijdschap'.	**4.1 Allemaal gevoelens** **Kern:** De leerlingen leren dat er veel soorten gevoelens zijn en dat je daar soms van in de war kunt raken.
4.2 Aap is verdrietig **Kern:** Bespreken, uitbeelden en herkennen van het gevoel 'verdrietig'. Kinderen verkennen situaties waarin je verdrietig kunt zijn en wat ze dan kunnen doen.	**4.2 Wat helpt als ik verdrietig ben** **Kern:** De leerlingen verkennen het gevoel 'verdrietig' en leren hoe je daarmee om kunt gaan.
4.3. Aap is bang **Kern:** Bespreken, uitbeelden en herkennen van het gevoel 'bang'. Kinderen verkennen situaties waarin je bang kunt zijn en wat ze dan kunnen doen.	**4.3. Wat helpt als ik boos ben** **Kern:** De leerlingen verkennen het gevoel 'boos' en leren hoe je daarmee om kunt gaan.
4.4 Tijger is boos **Kern:** Bespreken, uitbeelden en herkennen van het gevoel 'boos'. Kinderen verkennen situaties waarin je boos kunt zijn en wat ze dan kunnen doen.	**4.4 Wat doe ik als ik bang ben** **Kern:** De leerlingen verkennen het gevoel 'bang' en leren hoe je daarmee om kunt gaan
4.5. Wat voel jij? **Kern:** Bespreken, uitbeelden en herkennen van de verschillende basisgevoelens blij, verdrietig, bang, boos en rustig.	**4.5. De gevoelens op een rij** **Kern:** De leerlingen verkennen het gevoel Bang en leren hoe je daarmee om kunt gaan

Handreiking blok 5 We dragen allemaal een steentje bij

Nieuwkomerskinderen hebben het nodig om nodig te zijn
Tijdens dit blok nodigen we kinderen uit een steentje bij te dragen in hun klas en de school. Hiermee willen we kinderen laten ervaren dat ze 'nodig' zijn in de school en dat ze invloed kunnen uitoefenen op hun omgeving. Dit is extra belangrijk voor kinderen die in hun leven regelmatig het gevoel krijgen weinig of geen invloed te hebben op wat hen overkomt. In de algemene inleiding en de blokinleiding van blok 5 is hier uitgebreide informatie over te vinden. Handig dus te checken met de stuurgroep in hoeverre dit weer besproken moet worden in het kader van de invoering van deze module. Kinderen worden in dit blok uitgenodigd op allerlei manieren te helpen waardoor ze ook ervaren wat het effect van helpen is. Ze ontlenen plezier aan het helpen van anderen en merken dat een ander er blij van wordt. Bovendien blijkt dat het kunnen helpen van een ander of het zorgen voor een ander, je eigenwaarde vergroot en dat de eigen zorgen even op de achtergrond komen te liggen.

Bij de activiteiten voor de jongere kinderen leggen we het accent op het helpen binnen de eigen groep. Kinderen leren hoe je op een goede manier kunt helpen, zonder dat het 'bemoeien' wordt. Het gaat daarbij om helpen van de juf of meester (Helpende Handjes) of een ander kind, helpen bij de taken en helpen bij een ruzie.

In de lessen bij de oudere kinderen gaan we, na gefocust te hebben op het helpen in de groep, ook een stap verder naar een steentje bijdragen in de school. Kinderen maken hiervoor een plan en voeren dit samen uit.

Zowel bij de jongere als de oudere kinderen introduceren we de routine Kei van de week. Ieder kind krijgt een steen die het op de daarvoor ingerichte tafel mag leggen als het een steentje bijgedragen heeft in de klas of in de school. Aan het einde van de week kan een kind in het zonnetje gezet worden door zijn of haar gegeven hulp.

Daarnaast kan er voor de oudere kinderen een Vraag en Aanbod-wand ontstaan waarop kinderen op twee vellen papier kunnen laten zien waar ze in kunnen helpen (Aanbod) of juist geholpen willen worden (Vraag).

Tot slot wordt bij de oudere kinderen ook nagedacht over de manier waarop ze thuis, in de opvang of het gezin, kunnen helpen.

De leerkracht staat model
Vooral tijdens dit blok is het belangrijk dat de leerkracht waar mogelijk, de handen op de rug houdt en niet te veel in de helpstand gaat als kinderen om hulp vragen. Juist bij kinderen die zich nog onvoldoende kunnen uitspreken en soms kwetsbaar zijn, is de neiging groot om, waar het maar kan, te helpen. De kunst is om ook bij die kinderen steeds de afweging te maken: help ik dit kind, vraag ik een kind de hulp te geven of kan het kind het misschien, eventueel met een aanmoediging of aanwijzing, zelf? Door vertrouwen uit te stralen en een sfeer te creëren waar je mag oefenen met nieuwe vaardigheden en daarbij fouten mag maken, krijgen kinderen meer zelfvertrouwen en nemen ze meer initiatief. De leerkracht moet zich hierbij wel realiseren dat er ook kinderen zijn die niet gewend zijn initiatief te nemen, omdat van hen gevraagd wordt vooral te doen wat volwassenen van hen vragen.

Verder kan de leerkracht met zijn/ haar gedrag kinderen in dit blok extra ondersteunen door de bekende suggesties uit het basiscurriculum (voor de volledige beschrijving wordt verwezen naar de handreiking voor leerkrachten):

- Het adequaat helpen is soms nog lastig. Begeleid kinderen in de manier waarop ze hun hulp kunnen aanbieden. Kinderen die nog over onvoldoende taal beschikken of nog onvoldoende weten hoe ze hulp kunnen bieden kan de leerkracht helpen door:

- het zelf voor te doen,
- naast ze te staan en te souffleren,
- ze te koppelen aan kinderen die de leerkracht al veel ziet helpen,
- hulpzinnen te geven,
- vooraf even een gesprekje te hebben en samen een plannetje te maken,
- door een 'helpscript' te maken: met foto's van de verschillende handelingen die
- kinderen moeten verrichten bij bepaalde hulp. Hang de foto's op volgorde
- bij de Vreedzame Schooltafel of leg ze geplastificeerd op tafel om ze erbij te
- kunnen pakken als de hulp gegeven wordt. De foto's kunnen ook door kinderen
- gebruikt worden om aan hun ouders te laten zien wat ze doen om hun
- steentje bij te dragen aan de school.

De activiteiten en lessen bij Blok 5	
Activiteiten:	**Lessen:**
5.1 Wij helpen mee! **Kern:** De kinderen leren dat helpen een positief effect kan hebben. De taken worden geëvalueerd en bijgesteld.	**5.1 Helpen in onze groep** **Kern:** De leerlingen evalueren de taken die ze hebben in de groep waarbij de focus ligt op het effect van helpen en breiden de taken uit met sociale taken.
5.2 Helpende Handjes **Kern:** De kinderen worden nog meer verantwoordelijk gemaakt voor de gang van zaken in de klas.	**5.2 Helpen in de school** **Kern:** De leerlingen denken na over hoe ze een steentje bij kunnen dragen in de school.
5.3 Helpen en bemoeien **Kern:** De kinderen leren wanneer iets helpen is en wanneer bemoeien.	**5.3 We dragen een steentje bij aan de school** **Kern:** De leerlingen gaan aan de slag met het hun plan dat in de vorige les bedacht is om een steentje bij te dragen aan de school.
5.4 Helpen bij een ruzie **Kern:** De kinderen leren elkaar te helpen bij het oplossen van een ruzie met behulp van het stappenplan LOS HET OP.	**5.4 Helpen bij een conflict** **Kern:** De leerlingen gaan na hoe ze kunnen helpen bij een conflict.
5.5 Wil je me helpen? **Kern:** De kinderen leren dat ze ook kunnen helpen als iemand bang is en dat je om hulp kunt vragen.	**5.5 De sfeer in onze groep** **Kern:** De leerlingen leren hoe ze een actieve bijdrage kunnen leveren aan de sfeer in de groep.

Handreiking blok 6 We zijn allemaal anders

Tijdens dit blok nodigen we kinderen uit onderzoek te doen naar verschillen en overeenkomsten tussen mensen. Net als in het basiscurriculum gaat het niet zozeer om het aanleren van kennis en vaardigheden, maar om het stimuleren van een open houding ten aanzien van verschillen. En we willen het ontstaan van vooroordelen of stereotypen voorkomen. Daarbij is het belangrijk ons te realiseren dat nieuwkomers, in de soms korte tijd dat ze in Nederland zijn, mogelijk al ervaren hebben, dat niet iedereen positief staat tegenover hun komst in hun klas, hun school of de samenleving. Zij hebben zelf dus vaak al ervaring opgedaan met discriminatie en buitensluiting.

Daarom is het voor hen extra van belang een veilige leeromgeving te bieden waarin ze ervaren, dat iedereen erbij hoort, ongeacht het land van herkomst, geloof of andere verschillen die aan de orde zijn. Het doel is dus een omgeving te creëren waarin positieve aandacht is voor verschillen, waarin ze zichzelf met anderen kunnen vergelijken, te ervaren dat ze van anderen verschillen, zonder dat dit afbreuk doet aan een gezond zelfbeeld en de relatie die ze met elkaar hebben.

Daarnaast speelt dat nieuwkomerskinderen terecht komen in een Nederlandse samenleving, een democratische samenleving. Dit is doorgaans een andere samenleving dan ze gewend waren. Een samenleving met grote verschillen in uiterlijk, rijkdom, talenten, cultuur en levensovertuiging. We willen kinderen leren dat het vanzelfsprekend is dat er verschillen zijn en dat je respect, belangstelling en nieuwsgierigheid voor die verschillen kunt hebben. Daarnaast willen we ze laten ervaren dat die verschillen vaak helemaal niet zo groot of essentieel zijn. Er zijn vaak meer overeenkomsten tussen mensen dan verschillen.

In de activiteiten voor jonge kinderen besteden we vooral aandacht aan de verschillen tussen families en werken we langzamerhand toe naar een familiemuseum waarbij de leerkracht de ouders/ verzorgers kan betrekken. Voor het ontstaan van een positief zelfbeeld is het belangrijk dat de familieachtergrond van de kinderen positief gewaardeerd wordt en dat ze ervaren dat het iets is om trots op te zijn. Daarnaast leren kinderen elkaars leefwereld kennen en waarderen. Voor de leerkracht geeft het de mogelijkheid om verbinding te maken met ouders/ verzorgers om elkaars leefwerelden in beeld te hebben. Het zorgt voor onderlinge verbinding en begrip. De foto's en andere vormen van verbeelding lokken reacties uit en maken dat kinderen zich gemakkelijk uiten. Het geeft zowel de ouders als de kinderen het gevoel zich gezien en gehoord te voelen. Het familiemuseum kan ook confronterend zijn voor kinderen die familieleden achter hebben moeten laten in het land van herkomst of van wie familieleden overleden zijn of omgekomen zijn in oorlogslanden of tijdens hun reis. De ervaring van nieuwkomersscholen leert dat hierover bij het vormgeven van een familiemuseum juist mooie gesprekken ontstaan. Het biedt kinderen de kans hun verdriet en gevoel van gemis hierover te verwoorden. Maar het biedt ook de mogelijkheid om met trots te vertellen over familieleden en het land van herkomst. In de lessen voor de oudere kinderen verkennen kinderen de verschillen in de groep, verschillen in gewoontes binnen de landen waar ze vandaan komen (begroeten, boodschappen doen) en wat mensen belangrijk vinden in het leven, wat vaak te maken heeft met hun cultuur en geloof. Kinderen maken tijdens dit blok een eigen schilderij waarin ze de belangrijkste bevindingen verbeelden en tot slot in een museum aan hun ouders / verzorgers laten zien.

De leerkracht staat model

De leerkracht moet zich bewust zijn van de voorbeeldfunctie, door bijvoorbeeld verschillen te waarderen, maar de nadruk te leggen op de overeenkomsten, juist als kinderen erg van elkaar lijken te verschillen. Ook moet de leerkracht zich bewust zijn van eigen oordelen en vooroordelen. In de handreiking voor de leerkrachten worden diverse aandachtspunten genoemd voor de leerkracht. Enkele punten hieruit:

- Zorg dat de verschillende achtergronden van de kinderen en van onze samenleving terug te vinden zijn in het lokaal (cultuur, huidskleur in leermiddelen). Bij de jonge kinderen kan de leerkracht ook denken aan attributen voor de huishoek waarmee bijvoorbeeld thee gezet wordt of eten gekookt wordt. Of kledingstukken uit verschillende landen die herkenbaar zijn voor kinderen.
- Besteed aandacht aan de verschillende hoogtijdagen van verschillende culturen. U vindt een kalender voor deze dagen op www.vonkt.nl
- Corrigeer kinderen of collega's als ze gedrag vertonen dat haaks staat op de doelen van dit blok. Gebruik die momenten bij kinderen om het gewenste gedrag aan te leren.
- In dit blok staan we ook stil bij mooie herinneringen die aangeven wat je belangrijk vindt in het leven en dat deze te maken kunnen hebben met je cultuur en geloof. Dit kan naast mooie herinneringen ook negatieve herinneringen oproepen. Sta met kinderen stil bij heftige herinneringen als ze zelf aangeven hierover te willen praten. Dring niet aan, maar sta er open voor als kinderen iets willen delen.
- Kinderen kunnen heftige emoties tonen als negatieve herinneringen bovenkomen. Blijf dichtbij, ook als kinderen zich even willen afzonderen.
  Probeer na enige tijd weer contact te maken en het kind uit te nodigen voor een activiteit. Laat hiermee merken, dat u het kind de kans geeft emoties te uiten en deze serieus te nemen. Maar neem het kind daarna ook weer mee in het ritme van de dag, dit biedt houvast.
- Betrek waar mogelijk ouders bij de activiteiten en lessen, zij kennen de achtergrond en de leefwereld van de kinderen het beste.

De activiteiten en lessen bij Blok 6	
Activiteiten:	**Lessen:**
6.1 Hetzelfde **Kern:** De kinderen ervaren overeenkomsten tussen elkaar	**6.1 Hoe verschillend zijn wij?** **Kern:** De leerlingen doen onderzoek naar verschillen en overeenkomsten in hun groep
6.2 Anders **Kern:** De kinderen ervaren dat verschillen er mogen zijn	**6.2 Hallo!** **Kern:** De leerlingen verkennen hoe mensen in de wereld elkaar begroeten
6.3 Dit zijn wij! **Kern:** De kinderen verbeelden zichzelf en vergelijken zichzelf met anderen	**6.3 Boodschappen doen in verschillende landen** **Kern:** De leerlingen gaan met elkaar in gesprek over verschillen en overeenkomsten tussen landen in de manier waarop er voedsel gekocht wordt. Hierbij ligt de focus op een open houding en respect voor elkaars verhaal.
6.4 Mijn familie **Kern:** De kinderen verbeelden hun familie en gaan hierover in gesprek	**6.4 Verschillende herinneringen** **Kern:** De leerlingen delen een mooie herinnering met elkaar en ervaren dat wat je waardeert samenhangt met de cultuur en je geloof waarmee je opgroeit.
6.5 Ons familiemuseum **Kern:** De kinderen maken hun museum af en praten met elkaar over de verschillen en overeenkomsten tussen families	**6.5 De tentoonstelling** **Kern:** Aan de hand van de tentoonstelling van de schilderijen wordt gesproken over verschillen in de groep en hoe we in Nederland

	een open houding hebben ten aanzien van verschillen.

Aandachtspunten tijdens de teamtrainingen:

Denk aan de mogelijkheid om een expert in te zetten bij de training

- Iemand uitnodigen ter inspiratie, bijvoorbeeld een nieuwkomer
- Criticalmass.nl (projecten meer gericht op VO)
- Sietar.nl netwerk van interculturele experts : geven lezingen in kader van bewustwording

Ervaringen van de pilotscholen ten aanzien van (het invoeren van) De Vreedzame School

- Er is duidelijke sturing van de directie nodig: zo doen we het hier! De directie moet een duidelijke visie hebben en monitoren wat er in de klassen gebeurt tav Vreedzaam.
- De cultuur van De Vreedzame School moet *staan* binnen het team. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren door een paar keer per jaar na te gaan in het team: wat zetten we de komende periode centraal? (bijv. mediatie oefenen met elkaar/ de grondwet verdiepen).
  Een voorbeeld: een pilotschool zag aan de hand van het kwaliteitszorginstrument dat leerlingparticipatie onvoldoende bleek te zijn. Het hele team, ook conciërge en administratief medewerker zijn toen betrokken bij de vraag: waar kunnen we kinderen in onze school meer laten participeren?
- Laat de leerkrachten ervoor waken steeds terug te grijpen naar blok 1 bij de instroom van nieuwe kinderen. Blijf de blokken door het jaar heen geven zoals op de jaarplanning is aangegeven, praat nieuwe kinderen bij of laat een maatje dit doen.
  Adviseer na iedere vakantie of lang weekend een herhalingsweek te plannen om bepaalde zaken uit de behandelde blokken kort op te frissen: hoe doen we het ook al weer in onze klas? Waar moeten we extra aandacht aan besteden? Wat dan behandeld wordt is per groep verschillend. Het terughalen van wat behandeld is kan goed plaatsvinden aan de hand van de Vreedzame Schoolwand: wat er op de wand hangt, wordt steeds aangepast aan wat speelt/behandeld wordt en is een levend hulpmiddel.
- Op één van de pilotscholen maken ze filmpjes om kinderen bij te praten, bijvoorbeeld een filmpje waarop een meisje voordoet hoe je iemand kunt troosten
- Door de beperkte taal van de kinderen zijn leerkrachten geneigd kinderen minder stem te geven/ meer op te leggen. Het risico bestaat dat er dan ook minder kansen worden gecreëerd voor participatie. Op een pilotschool pakt de directeur regelmatig de participatieladder erbij: hoe kunnen we bepaalde kinderen hoger op de ladder brengen? Wat vraagt dit van ons?
- Werken met commissies: meer ad hoc n.a.v. iets dat speelt. Op één van de pilotscholen werd bijvoorbeeld een commissie gevormd rond de regels op het plein (foto pleinregels, in alle groepen over vergaderd).

Algemene aandachtspunten op school-/ teamniveau

Instroom:
Adviseer het team regelmatig de wijze van instromen met elkaar en met kinderen te evalueren. Bijvoorbeeld aan de hand van de volgende vragen: Hoe zorg je er voor dat nieuwe kinderen en ouders zich gezien en gehoord voelen wanneer ze voor het eerst komen? Wie vangt ze op, wie loopt mee naar de klas en hoe zorg je dat het gehele team weet wie er nieuw is. Wat ging goed? Wat kunnen we beter doen?

Een optie is om een commissie van kinderen in te stellen die nadenkt over de instroom:
- Hoe hebben ze dit ervaren?
- Hoe kunnen we het beter doen?
- Welke rol kunnen kinderen hierin hebben?
- Ouders interviewen hoe hun ervaringen zijn en wat ze van hun kinderen over de instroom gehoord hebben.

- Belangrijk voor het team is om na te denken over de eigen opvattingen over democratisch burgerschap. Mogelijke vragen die kunnen helpen zijn: wat is je eigen houding, welke ruimte geven jullie binnen de school aan kinderen (en ouders!), bijvoorbeeld om hun verhaal te vertellen over het land van herkomst of over het samen vieren van feesten etc.

Contact met ouders:
De verbinding tussen school, ouders en omgeving is een belangrijk aandachtspunt. De school moet investeren in informeel partnerschap.

Voorbeelden om een relatie op te bouwen met de ouders:
- ’s Ochtends staan twee personen buiten (vaak directie, ib of administratie of onderwijsassistente). De leerkrachten staan bij de lokaaldeur. Alle leerkrachten en directie en iber gaan bij het einde van de dag mee naar buiten en bewegen zich tussen de ouders.
- De school heet ouders welkom tijdens de dag. Ouders krijgen de kans mee te kijken in lessen.
- De directie is het eerste half uur van de ochtend aanspreekbaar voor ouders. Het is belangrijk om bereikbaar te zijn om aangesproken te kunnen worden.
- De school nodigt ouders na vier weken uit voor een uitgebreidere kennismaking: men geeft uitleg over hoe er gewerkt wordt, laat materialen zien, Vreedzame school wand / posters, bespreekt wat er wordt verwacht van ouders.
- Huisbezoeken zijn helpend om de relatie op te bouwen.
- Nieuwsbrieven naar de ouders, ondersteund door picto’s en foto’s. De leerkracht bespreekt de nieuwbrief ook met de kinderen voordat deze meegaat naar huis.
- De Blokposters kunnen met de ouders besproken worden. Hierop is visueel gemaakt waar het per blok om gaat.

- Een open houding is zeer belangrijk. Leerkrachten moeten zich ervan bewust zijn weg te blijven bij alle aannames en vooroordelen, deze kunnen belemmerend werken (bv niet alle nieuwkomers uit Syrië hebben traumatische ervaringen opgedaan). Elk nieuw kind en elk nieuw gezin vraagt om een nieuwe open houding. Leerkrachten moeten zich aanleren ouders te bevragen hoe zij het gewend waren voordat ze een conclusie trekken.
- De leerkrachten moeten er rekening mee houden dat ouders vaak niet gewend zijn om te participeren.

Groepsindeling:

Op sommige pilotscholen heeft men groepen geformeerd op sociaal emotioneel niveau. De leerstof staat dan niet centraal. Het kind staat centraal. Ieder kind heeft een thuisgroep en gaat soms voor instructie naar een andere groep.
Andere scholen hebben vaak kinderen van 6-12 jaar in dezelfde groep op niveau van taalniveau / woordenschat: dan staat de leerstof centraal.